Φώτης Κόντογλου, Κυδωνιεύς: Εις οσμήν ευωδίας πνευματικής (Νίκος Ορφανίδης)

Categories : ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Date : 30 Απριλίου, 2009

Καθώς ψηλαφούμε το έργο του Φώτη Κόντογλου, νιώθουμε να μας πλημμυρίζει το άρωμα, και το μύρο ενός άλλου τόπου κι ενός άλλου κόσμου. Η οσμή ευωδιάς πνευματικής της ορθοδόξου παραδόσεως. Αυτή του αγιασμένου τόπου της καθ' ημάς Ανατολής. Που μυροβλύζει μέσα στους αιώνες και αναδίδει άρωμα και μύρο ευωδίας πνευματικής αιωνίου. Και δροσιά και χαρά και ευφροσύνη. Γιατί πρόκειται για ένα τόπο αγιασμένο και μυροβλύζοντα. Γιατί ο τόπος της καθ' ημάς Ανατολής, ο τόπος του Φώτη Κόντογλου, όπως και ο τόπος του αγιασμένου Βυζαντίου, είναι, και συγχρόνως δεν είναι, εκ του κόσμου τούτου. Όπως δεν είναι εκ του κόσμου τούτου, αυτού του κόσμου της φθοράς και του θανάτου και της λήθης και της εξαθλίωσης και του καλπάζοντος αφελληνισμού και ανθελληνισμού, που μας διακρίνει, η λογο-τεχνία, καθώς και τα ψηφιδωτά της ταπεινής τέχνης του Φώτη Κόντογλου. Του Κυδωνιέως.

Είναι σημαντικό να δούμε αυτά τα υλικά της ταπεινής τέχνης του Φώτη Κόντογλου, που μας οδηγούν, μ' ένα τρόπο μυστικό, όπως τα Μυστικά Ανθη των αγίων και των ασκητών της ερήμου, στον τόπο του αγιασμού. Ό,τι προσδίδει τη δυναμική και την αντοχή και τη μαγεία του έργου του Κόντογλου, είναι αυτή ακριβώς η είσοδός του, δια της νηστείας και της προσευχής, στη δυναμική της χάριτος και του αγιασμού. Η μαγεία του Κόντογλου, το άρωμα της τέχνης του, η οσμή ευωδιάς πνευματικής, που αυτή η τέχνη αναδίδει, όπως και το έργο του κύρ-Αλέξανδρου, συνίσταται στη συνάντησή του με τις πηγές της χάριτος και του αγιασμού, που διέσωσε και ανέδειξε η ορθόδοξη παράδοση της Ανατολής, μακράν του ορθολογισμού, που διαλύει το θαύμα. Που σκορπίζει και αφανίζει τη μαγεία και το όνειρο και τον αγιασμό και τη χάρη.

Ο κόσμος του Κόντογλου είναι ο κόσμος του θαύματος. Γι' αυτό κι είναι ένας κόσμος θαυμαστός. Μαγικός. Διαυγής και καθαρός. Λαμπερός. Λαμπρός. Τελεί στον τόπο του φωτός. Κι ενός άλλου κάλλους. Μυστικού. Καθώς έχουμε συνηθίσει να τα βλέπουμε όλα με τους οφθαλμούς των αισθήσεων και του στενόχωρου δυτικότροπου ορθολογισμού, αδυνατούμε να δούμε τις ανεστραμμένες εικόνες του θαύματος, όπως μας τις παραδίδει ο Κόντογλου. Για να θυμηθούμε και τον Παπαδιαμάντη, ποιός ξέρει αν αυτός ο κόσμος που ζούμε είναι ο αληθινός; «*Τίς οίδεν αν οι θνητοί βλέπομεν ορθώς τά πράγματα, αν δεν κατοπτρίζωνται ανάποδα εις τους οφθαλμούς μας;... Τίς οίδεν αν ο κόσμος αυτός, μέ όλους τους πάγους του Βορρά, ή μέ τά θάλπη*

της Μεσημβρίας, δέν είναι αληθές θηρίον; ...αν ο άγγελος του θανάτου, κατ' εξοχήν τροπαιοφόρος, δέν είναι ο αισιώτερος των αγγέλων; .. .και αν εις τόν άλλον κόσμον, η στοργή του ουρανίου πατρός δέν είναι μυριάκις ενθερμοτέρα της στοργής επιγείων γονέων;» (*«Αϊ μου Γιώργη», τόμος Ε'*).

Αυτό τον ανεστραμμένο, για τα βλέμματα της ορθολογίζουσας προοπτικής, κόσμο μάς παραδίδει ο Κόντογλου. Ακατανόητο για τους πολλούς, που έχουν προ καιρού μετοικίσει στον ισοπεδώνοντα, ορθολογίζοντα, στενόχωρο κόσμο της Δύσεως. Αν έχει μια μαγεία αυτός ο κόσμος, είναι η μαγική αντιστροφή του. Που μας οδηγεί στο θαύμα. Οι ήρωες του Κόντογλου δεν είναι γραφικοί. Τα τοπία του δεν είναι ειδυλλιακά. Οι πράξεις των ανθρώπων δεν είναι πάντοτε κατανοητές. Οι άγριοι των παραμυθιών, οι άγιοι του Συναξαριστή, ο σφύζων πληθυσμός της Μικρασίας, ο κόσμος του ιερού Βυζαντίου και της μαρτυρικής τουρκοκρατίας, οι νεομάρτυρες, συνθέτουν το ακατανόητο θαύμα της τέχνης του. Που είναι ενιαία. Είτε μιλάμε για τις αγιογραφίες του είτε για τα πεζογραφήματά του και τις ιστορίες του είτε για τις σκέψεις του για την Πονεμένη Ρωμιοσύνη, οδηγούμαστε ή καταλήγουμε στον ίδιο ονειρικό και άγιο τόπο τού ελληνισμού. Στην πονεμένη και αγιασμένη Ρωμιοσύνη.

Εκείνο που διαπερνά την άσκηση ή τη θητεία τού Κόντογλου στον τόπο της τέχνης είναι η κλίμαξ του ασκητικού βίου. Πίστις, ελπίς, αγάπη, υπομονή, διάκριση, ταπεινότητα, **υπέρβαση της κατάφασης του εγώ**. Η είσοδος, δια της ασκήσεως, στον τόπο της τέχνης, στον τόπο της χάριτος. Όσα ο ίδιος καταθέτει, ως δημιουργός, δεν είναι τίποτε άλλο παρά δωρεά Πνεύματος αγίου. Πλησμονή και πλεονασμός και υπερεκχείλιση θείας χάριτος.

«Πιστεύω σε έναν Θεό Πατέρα παντοκράτορα, και στον μονογενή γυιό Του Ιησού Χριστό, και στο άγιο Πνεύμα. Πιστεύω πως είμαι αμαρτωλός ξαγορασμένος με το αίμα του Χριστού που σταυρώθηκε για μας, και μας αξίωσε να γίνουμε "κοινωνοί της δόξης του Θεού της εν μυστηρίω αποκεκρυμμένης από των αιώνων" (Α', Κορινθ. 2, 7 - Εφεσ. 3, 9 - Κολοσ. 1, 2). Πιστεύω σε ό,τι είνε γραμμένο στο άγιο Ευαγγέλιο.**Η θρησκεία του Χριστού είναι η απλότητα της διάνοιας΄ δεν είναι κοινωνικό σύστημα** η διδαχή του Χριστού, αλλά **είνε η πνευματική αλήθεια που αποκαλύφθηκε στον άνθρωπο**, και για τούτο **είνε η μονάχη πραγματικότητα**. Κι η αγιογραφία είνε η μόνη αληθινά πνευματική τέχνη, γιατί μονάχα το θρησκευτικό είνε πνευματικό. **Η φιλοσοφία είνε η πονηρή λειτουργία του αλαζονικού μυαλού του ανθρώπου, "κενή απάτη" κατά τον απόστολο Παύλο**. **Όποιος αγαπά αληθινά τον Χριστό, εκείνος του μαθαίνει με απλότητα όσα δεν θα μάθουνε ποτές οι σοφοί με τη σοφία τους**. **Όποιος δεν γνώρισε τον Χριστό, αληθινά είναι πεθαμένος**». (*«Από το αρχείο του Παντελή Πρεβελάκη. Δύο πολύτιμα αυτόγραφα του Φώτη Κόντογλου. Αποκρίσεις σε χαμένο ερωτηματολόγιο», βλ. Μνημονάριον του Φώτη Κόντογλου, Τετράδια Ευθύνης, 23, Αθήνα 1985*).

Αυτή είναι η ομολογία πίστεως του Φώτη Κόντογλου. Ομολογία του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού. Αλλά κι η αποκάλυψη της αληθείας που διαπέρνα την τέχνη, που, δια της χάριτος του Κυρίου, καταθέτει. Είναι η τέχνη εν Χριστώ ή κατά Χριστόν. Αλλά και δια του Χριστού. Αυτή την αλήθεια αποκαλύπτει, μακράν της κενής γνώσης και σοφίας των σοφών του κόσμου τούτου. Αυτή είναι η γνησιότητα που διαπέρνα την τέχνη του κι η αλήθεια που τη διασώζει. Αυτά ομολογεί και καταθέτει ο Φώτης Κόντογλου.

Η τέχνη του είναι ενιαία και αξεχώριστη. Κατά Χριστόν. Γι' αυτό κι όταν μίλα για την αγιογραφία, μιλά συγχρόνως και για όσα άλλα μας κατέλιπε. Το μυστήριο και το μυστικό της τέχνης του. Την οσμή που τη διαπερνά. Που είναι **οσμή ευωδιάς πνευματικής**:

«***Η εικονογράφηση της εκκλησίας είνε ένας ύμνος στην ευσπλαχνία τού Θεού που μας αξίωσε να Τον γνωρίσουμε. Στην ορθόδοξη Εκκλησία όλα γίνουνται μέσα στο πνεύμα τής παράδοσης. Ο τεχνίτης είνε ο πνευματικός εργάτης που υπηρετά τον Κύριο εξ όλης τής ψυχής και εξ όλης τής ισχύος και εξ όλης τής διανοίας...***

»***Η ορθόδοξη χριστιανική παράδοση είνε για τον τεχνίτη ιερή και απαράβατη και την υπηρετά με δέος και με κατάνυξη, προς δόξαν του Θεού*** *. Η παράδοση είνε βάθρο και δύναμη για τον αγιογράφο΄ το άτομο είνε ο εκτελεστής τής θεϊκής φώτισης, για τούτο υπογράφει "δια χειρός τάδε", εννοώντας πως το χέρι του στάθηκε όργανο, με το οποίο η χάρη εκδηλώθηκε΄ πλην επειδή το άτομο μετέχει από τον πλούτο τής χρηστότητος του Θεού, δημιουργεί έργα άγια κατά το δώρημα που έλαβε, για τούτο* ***πρέπει να κάνει την προσευχή του ο αγιογράφος πριν πιάσει να δουλεύει****. Στην ορθοδοξία τα έργα της ζωγραφικής, όπως και τα έργα της υμνωδίας και μουσικής είναι "υπομνήματα" στο Ευαγγέλιο και στους βίους των αγίων. Η τέχνη της αγιογραφίας δεν έχει σχέση με την άλλη σαρκική ζωγραφική: "Τά οψώνια τής αμαρτίας θάνατος, τό δέ χάρισμα του Θεού ζωή αιώνιος εν Χριστώ Ιησού Κυρίω ημών" (Ρωμ. στ. 23). Η πνευματική καθαρότητα του αγιογράφου παριστάνει με απλά και καθαρά σχήματα τις πνευματικές έννοιες, καθώς και με κάποια μυστική σεμνοχρωμία τα θεϊκά απηχήματα, όσο είνε μπορετό στον υλικόν άνθρωπο. Η ψυχή συμμαζεύεται βαθειά, και βρίσκει πνευματική τροφή μέσα στα εντός της, με την ταπείνωση υψώνεται και κατανύγεται, κατά το λόγο του Δαυίδ που λέγει: "Κύριε, εν θλίψει επλάτυνάς με"*» (ο.π.).

Όλα όσα πιο πάνω εξομολογείται και καταθέτει ο Κόντογλου για την τέχνη του, είναι κατάθεση και εξομολόγηση και ομολογία ενός ορθοδόξου Έλληνος που τελεί εν ταπεινότητι στην αγκάλη του Θεού. Ιστορώντας ή γράφοντας ύμνους αινέσεως, γραφές αγάπης προς τον Θεό. Υπομνήματα στο άγιο Ευαγγέλιο. Με ταπείνωση. Με συντριβή καρδίας. Όπως αρμόζει στον αληθινό χριστιανό. Μετά από όλα αυτά, δεν είναι τυχαίο πως, όσα ιστορεί και αναπέμπει ο Κόντογλου, ιστορούνται και

αναπέμπονται και κληροδοτούνται σε όλους εμάς εις οσμήν ευωδιάς πνευματικής. Γιατί, ακριβώς, οσμή ευωδιάς πνευματικής είναι το τρυφερό και γεμάτο αγάπη έργο του.

(Πηγή: Περιοδικό για την Ελληνική και Ξένη Λογοτεχνία «Η Λέξη», Οκτ. – Δεκ. 2008)

ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ:

Η Ορθοδοξία και οι θησαυροί της (Φώτης Κόντογλου)

Ο "Αμαθής και Αγροίκος Άγιος" Λουκάς ο Στειρίτης (Φώτης Κόντογλου)

Άγιος Νίκων ο "Μετανοείτε" (Φώτης Κόντογλου)

Ο Ροβινσώνας της Ορθοδοξίας. Οσία Θεοκτίστη η Λεσβία (Φώτης Κόντογλου)

Ευλογημένο καταφύγιο (Φώτης Κόντογλου)

Καρδία συντετριμένη: Αληθινή χαρά, η πονεμένη (Φώτης Κόντογλου)

'Τη πτωχεία τα πλούσια': Η γνήσια Ελληνική τέχνη (Φώτης Κόντογλου)

Δροσίσετε την ψυχή σας στην καλωσύνη και αγιότητα (Φώτης Κόντογλου)

Οι κρυφοί αιρετικοί και ο αποστεωμένος ορθολογισμός (Φώτης Κόντογλου)

Το τρελλό νερό: Η αλήθεια, η ψευτιά, η ζωή και ο θάνατος (Φώτης Κόντογλου)

Η ξενομανία μας (Φώτης Κόντογλου)

Η ορεινή γυνή: Ταπεινές κι αγιασμένες ψυχές (Φώτης Κόντογλου)

Αγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος (Φώτης Κόντογλου)

Ο Άγιος Νικάνωρ και το Μοναστήρι του στη Ζάμπορδα (Φώτης Κόντογλου)

Ορθοδοξία: Η Μεγαλομάρτυς του Χριστού (Φ. Κόντογλου)

Η μοναδικότητα της Παράδοσης της Ορθοδοξίας (Φώτης Κόντογλου)

Αθεΐα: Το καύχημα της εποχής μας (Φώτης Κόντογλου)

Τα δύο δένδρα. Ο άνθρωπος απαρνήθηκε τη γνώση και την απλή ζωή (Φώτης Κόντογλου)

Ο Μέγας Ιεροεξεταστής. Οι τρεις πειρασμοί (Φώτης Κόντογλου)

Οι απλές χαρές του καλοκαιριού (Φώτιος Κόντογλου)

Ασάλευτο Θεμέλιο (Φώτης Κόντογλου)